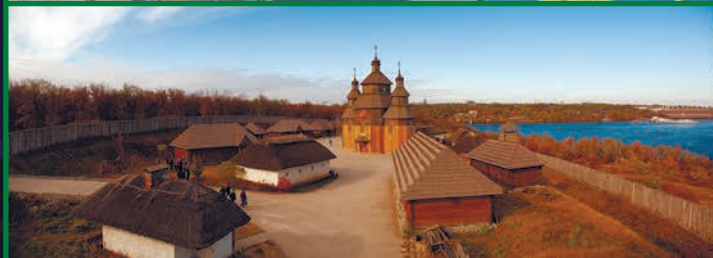


WELCOME

ОСТРІВ ХОРТИЦЯ

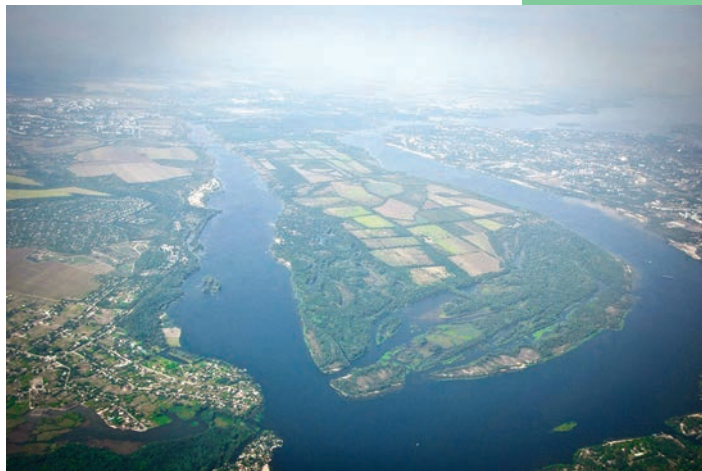


Хортиця — найбільший острів на Дніпрі, що має дивовижну природу та багату історію. Вважають, що топонім «Хортиця» походить від тюркського слова «орт», «орта», тобто «середній». За іншими версіями свою назву острів отримав від імені слов'янського бога сонця Хорса або слова «хорт», яким в давнину називали собак та вовків.

Острів виник близько 2,5 млн. років тому внаслідок геологічного розламу. Так, від початку, з'явилося праве русло — Старий Дніпро, а згодом і ліве — Новий Дніпро. Хортицю відносять до наливних островів. Час і течія ріки наносило на гранітну основу пісок та ґрунт. З року в рік острів збільшувався у розмірах. Останньою було намито південну частину острова — хортицькі плавні, що виникли всього пару тисяч років тому. Процес формування берегів Хортиці продовжується і сьогодні.

На Хортиці дивним чином переплелися всі ландшафтні зони України, дев'ять природно-територіальних комплексів: скельні відслонення гранітів, нагорні діброви, балки, природні та петрофітні степи, висячі болота, плавневі ліса й луки, озерні комплекси.

Північна та північно-західна частини острова обрамлені прямовисними гранітними скелями ви-

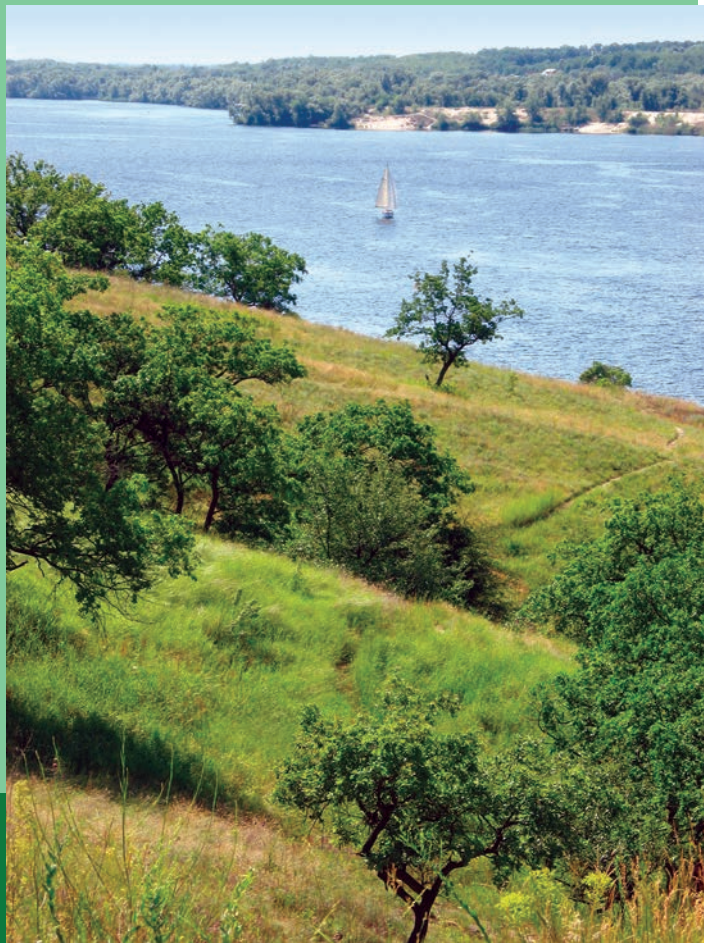


Національний заповідник «Хортиця»

Адреса: м. Запоріжжя, о. Хортиця.

Тел.: (0612) 52-51-88

Сайт: www.ostrov-hortica.org.ua



сотою до 30 метрів. Цим гранітам понад 2,5 млрд. років! Береги Хортиці порізані чисельними балками. Багато з них дійшли до нас у первозданному вигляді. Схили балок вкриті килимом з понад 600 видів степних рослин. В низинах ростуть байрачні ліси. Тут можна зустріти лисиць, зайців, їжаків. Зустрічаються також вепри та косулі. На гілках і в заростях кущів ховаються яструби, соколи, сови, сірі куропатки, жайворонки, перепелки тощо.



Хортиця з найдавніших часів була місцем проживання людини. Тому не дивно, що на острові залишилося так багато стародавніх культових споруд. В північній частині острова, недалеко від Савутіної балки археологи відкрили хортицькі «стоунхенджі» — святилища епохи бронзи.

В одному зі стародавніх культових комплексів знайдено низку жертвних посудів, найстаршому з яких понад 4 тисячі років. Інші сосуди відносять до різних археологічних культур, що проживали на острові протягом тисячі років. В іншому комплексі, що має форму яйця, археологи розкопали захоронення жерця. Також культові споруди епохи бронзи були відкриті біля стін історико-культурного комплексу «Запорозька Січ», а також на схилі балки Генералки.

Жертвопринесення на острові Хортиця в своїй книзі «Про управління імперією» яскраво описує візантійський імператор X ст. Костянтин Багрянородний. Їх здійснювали мандрівники, що успішно здолали Дніпровські пороги. «На острові, — пише він, — вони здійснюють свої жертвопринесення, оскільки там стоїть велетенський дуб: приносять у жертву живих півнів, укріплюють стріли навколо дубу, інші — шматочки хлібу, м'ясо та все, що мають, як велить їхній звичай. Кидають жребій про півнів: або зарізати їх, або з'їсти, або відпустити живими». Той дуб бачили в північній частині острова ще у XIX ст.





Хортиця насичена пам'ятниками скіфського періоду. Одним з них є меморіально-туристичний комплекс «Скіфський стан», розташований у найвищому місці острова — Зоровій Могилі (59 м над рівнем Дніпра). Одинадцять курганів комплексу розташовані вздовж стародавнього Скіфського шляху. З їх вершин у степ мовчазно вдивляються кам'яні баби.

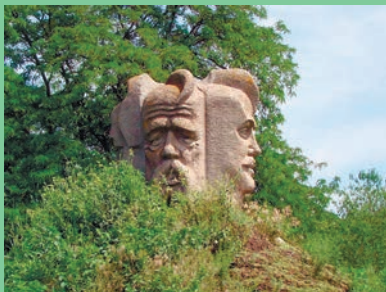
На території комплексу розташовано лапідарій — колекція кам'яних предметів давнини, серед яких скіфські та половецькі баби, кам'яні козацькі хрести, ступи, жорна, гармани тощо.

Прекрасна панорама острова, а також обох берегів Дніпра відкривається з 7-метрового бекету (козацької сторожової вежі). В ясну погоду з нього відкривається вид на 25 кілометрів.









« пішли на конях і в лод'ях, і прийшли нижче порогів, і стали в Протовчому, і в Хортицькому острові», — так «Повість минулих літ» пише про підготовку до битви київського князя Святослава проти половців у 1103 р. Сотні років істориків турбувало питання місцезнаходження літописного Протовче. І от, 30 років тому археологами було досліджене поселення X - XIV ст. в південній частині Хортиці. У вчених не було жодних сумнівів — перед ними Протовче!

Поселення носило чіткий військовий характер і за устроєм нагадувало Запорозьку Січ. Були розкопані споруди X - XII, «дружинні» комплекси XIII - XIV ст. — прямі прообрази козацьких куренів. Найбільш сенсаційним було відкриття фундаментів імовірно християнського храму IX - X ст. — одного з найдавніших на території України.

Ще двічі згадує Нестор Літописець поселення Протовче: у зв'язку із походом Ростислава Рюриковича у 1190 р. на половців та у зв'язку із трагічною битвою на Калці у 1223 р.

*Історико-культурний комплекс «Протовче»
< Хортицькі плавні*

Хортицею в мініатюрі називають невеликий острів Байда у руслі Старого Дніпра. На старих картах його позначали як Мала Хортиця. Історики припускають, що саме на ньому у 1552 р. збудував свою фортецю — прообраз Запорозької Січі — Дмитро Байда Вишневецький. Військо Дмитра Вишневецького залишило мури фортеці під натиском війська хана Девлет-Гірея та його союзників у 1558 р.

Останнім укріпленням на острові стала фортеця Запорозька верф 1736 - 1739 рр., покликана захищати суднобудівну верф під час Російсько-турецької війни 1735 - 1739 рр. Фортеця складалася з трьох веж, з'єднаних між собою земляними валами. Всередині розміщувалися пороховий льох, солдатські та офіцерські землянки. Земляні укріплення тих часів видні неозброєним оком і сьогодні.



Острів Байда. Вид з повітря та з правого берега Дніпра (урочище Вирва)



Історико-культурний комплекс «Запорозька Січ» — найбільш відвідуваний туристичний об'єкт на острові Хортиця. Комплекс складається з двох частин: передмістя та Коша.

У передмісті зосереджені сувенірні крамнички, майстерні та кафе. Кіш оточений високим частоколом, ровом та охороняється трьома баштами. Вздовж стін запорозької фортеці вишикувалися 23 зрубу та мазанки — козацькі курені, будинок кошового отамана, військова канцелярія, січова школа, пушкаря, пороховий льох. Сьогодні тут розмістилися тематичні експозиції, де відвідувачі зможуть ознайомитися з козаць-





кою військовою та дипломатичною справою, побутом, ремеслами.

На центральній площі Січі височить церква Покрови Пресвятої Богородиці. В 2015 р. патріарх Філарет (УПЦ КП) освятив тут іконостас XVIII ст., подарований Національному заповіднику «Хортиця» меценатами. Іконостас привезений з дерев'яної церкви Пресвятої Богородиці с. Розтока (Закарпаття). У великі православні свята у церкві проводять служби.

Під стінами Січі нащадки запорозьких козаків регулярно демонструють майстерність у володінні козацькою зброєю, джигітуванні. Козацькі вистави завжди збирають чимало охочих долучитися до козацької культури.

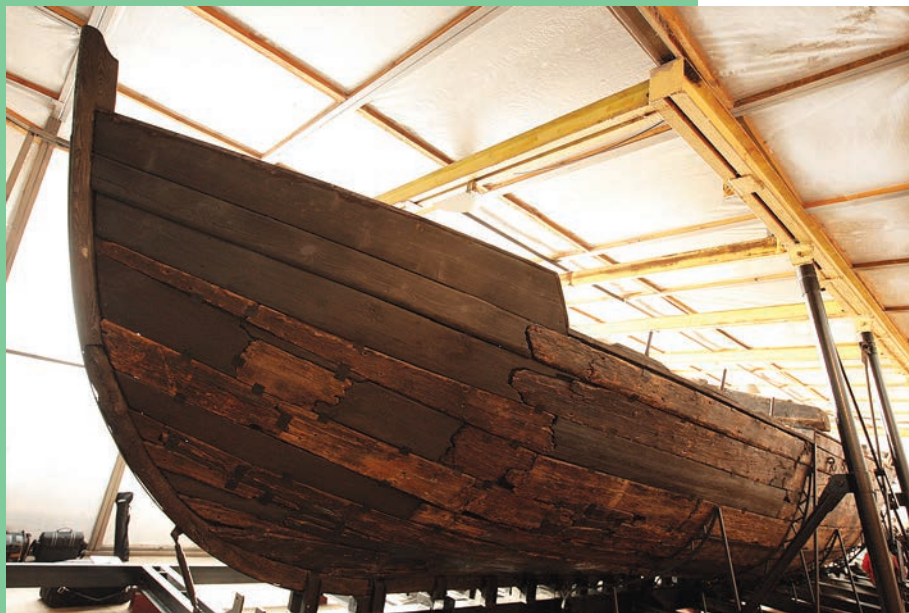
*Патріарх Філарет під час освячення іконостасу XVIII ст. у січовій церкві
Експозиції в ІКК «Запорозька Січ»*

Колекція стародавніх суден Національного заповідника «Хортиця» — одна з кращих в Європі. У реставраційному ангарі під одним дахом зібрані середньовічний човен-довбанка зі старого русла Дніпра, байдак XIX ст. з р. Десна, козацький човен, бригантина XVIII ст., віднайдені біля берегів Хортиці, а також найбільша в Україні колекція якорів.

Козацький човен використовували під час Російсько-турецької війни 1736 - 1739 рр. Судно, завдовжки 18 м та завширшки 3,6 м вміщувало до 50 чоловік команди. В носовій та кормовій частинах човна розміщувалися по два фальконети — невеликі корабельні гармати.

У 2004 р. з дна Старого Дніпра підняли 20-метрову бригантину того ж періоду, що збереглася на 70 %. Це судно було розроблене спеціально для ведення бойових дій на Чор-





ному морі. В підйомі бригантини активну участь приймав відомий музикант, поет, громадський діяч Андрій Макаревич.

Останньою була презентована дубель-шлюпка XVIII ст., складена із двох фрагментів, що були знайдені у руслі Старого Дніпрау 1970 та 1999 рр. Її реставрація була проведена за фінансової підтримки посольського фонду Сполучених Штатів Америки.

Передбачається, що колекція національного заповідника стане основою майбутнього музею судноплавства у м. Запоріжжя.



< Підняття середньовічного човна-довбанки.

< Бригантина XVIII ст. Байдак XIX ст. Козацький човен XVIII ст.

Департамент культури, туризму, національностей та релігій
Запорізької обласної державної адміністрації

КЗ «Запорізький обласний краєзнавчий музей»
Запорізької обласної ради

За більш детальною інформацією звертайтеся
до Запорізького обласного туристично-інформаційного центру.

Наша адреса: 69063, м. Запоріжжя, вул. Троїцька, 29.

E-mail: zoticua@gmail.com.

Сайт: zotic.zp.ua.

WELCOME
ОСТРІВ ХОРТИЦЯ

